

## HACIHAMZA'DA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE KORUNMASI

**İ. Erdem UFUK ve K. Kutgün EYÜPGİLLER**

Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Taşkışla, Taksim, İstanbul  
[masterarch@yahoo.com](mailto:masterarch@yahoo.com), [evupgiller@itu.edu.tr](mailto:evupgiller@itu.edu.tr)

(Geliş/Received: 13.06.2007; Kabul/Accepted:28.09.2007)

### ÖZET

Çorum İli, Kargı İlçesi'ne bağlı Hacıhamza Beldesi içinde çalışma alanı olarak seçilen Kale Mahallesi'nin; sınırları, kentsel dokusu, anıtsal yapıları, geleneksel sivil mimarlık örnekleri ve özellikleri ile, sosyal yapı özellikleri açısından değerlendirilmesi yapıldığında, geleneksel "Anadolu Kenti" görünümünü günümüze kadar koruduğu anlaşılmaktadır. Cami, han, hamam ve sıbyan mektebinin oluşturduğu nüvenin etrafında şekillenen kentsel doku, bu odağın etrafında gelişip, günümüzdeki Hacıhamza yerleşimini oluşturmuştur.

Geçmiş yıllarda yapılan imar planı çalışmaları ve kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik alınan kararlara bakıldığında, 1970'li yıllarda hazırlanmış olan imar planının hala yürürlükte olduğu, tek yapı bağlamında tescil edilmiş yapılar ve Hacıhamza Kalesi'nin çevrelediği alanın SİT alanı ilan edilmesi dışında herhangi bir koruma çalışmasının yapılmadığı görülmektedir.

Gerçekleştirilen alan çalışması sonucunda hazırlanan, analiz ve öneri projeleri ışığında belirlenen koruma kararları, müdahale ve yeniden kullanım önerileri yoluyla Hacıhamza Beldesi, Kale Mahallesi'nin niteliklerini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılması için izlenmesi gereken yol belirtilmektedir.

Sonuç olarak, Hacıhamza Beldesi, tarihsel süreci ve gelişimi ele alındığında, geleneksel Anadolu yerleşiminin niteliklerini taşıması ve kendine has kentsel oluşumu ile hiç kuşkusuz kültür mirasımız içinde yerini almıştır. Mevcut kültür varlıkları ve gelişmeye müsait potansiyeli nedeniyle, mevcut dokunun korunması ve canlandırılması, beldenin ve belde sakinlerinin sosyal, ekonomik, ve kültürel konularda gelişmesini sağlayacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Koruma, geleneksel anadolu kenti, Hacıhamza

## CONSERVATION OF THE TRADITIONAL HOUSING IN HACIHAMZA

### ABSTRACT

Kale Mahallesi (The Castle District) in Corum Hacıhamza, has been chosen as the subject of the practice. The boundary of area, urban texture, monumental buildings, examples of traditional civil architecture and social structure properties has been analysed according to the criterias of urban conservation.

The the town has been developed around the nucleus, embodied by the mosque, inn (caravansarai), turkish bath and the childrens' school (sıbyan mektebi). The properties of Traditional Anatolian Town, can easily be seen in the settlement as the narrow street structure, gardens with pointing trees and masonry ground levels of the houses closed to the outside. With the castle building, laterly integrated with the houses, the town has gained the unique view of a castle – city.

Although the town's master plan and individual conservative desicions have been made in late 1970's, neither the revisional master planning nor master conservation plan has been generated after that date. After the land study, the analysis and proposal maps projected in order to develop the survey, intervention and re – use proposal projects.

In conclusion, with its historical background and traditional properties of the urban texture, Hacıhamza has taken its place in the cultural heritage. Conservation and vitalization of the historic urban structure, will produce new expansions in social economical and cultural progress of Hacıhamza and its residents.

**Keywords:** Conservation, traditional anatolian town, Hacıhamza.

## 1. KONUM VE TARİHÇE (LOCAL STATUS AND HISTORY)

Hacıhamza, Çorum İli'nin Kargı İlçesine bağlı bir belde olup doğusunda Osmancık, güneybatısında İskilip, batısında Tosya ve kuzeyinde Kargı ilçeleri bulunmaktadır. Dört tarafı dağlarla çevrili olan belde, Kızılırmak'ın oluşturduğu vadi boyunca ekime ve yerleşime uygun olan araziler üzerine kurulmuştur. Çorum ili sınırları içindeki en yüksek dağ olan Köse Dağı'nın kuzey eteklerine kurulmuş olan beldenin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 400m'dir. Ortalama olarak 41 – 42 kuzey enlemleri ve 34 – 35 doğu boylamları arasında kalan yerleşimin il merkezine olan uzaklığı 100 km, ilçe merkezine ise 19km'dir.

Hacıhamza isminin kökeni konusunda değişik rivayetler bulunmakta, kesin olarak bir kanıya varmak mümkün olmamaktadır. Hacıhamza isminin geçtiği en eski belge, günümüze sadece minaresi ulaşabilmiş olan Sinan Paşa Camisi'nin 1506 – 1507 tarihlerini taşıyan kitabesidir. 17.yy'da Evliya Çelebi, eseri "Seyahatname"de Hacıhamza isminin kökeninden şöyle bahsetmiştir; "...Habib – i Karamanî halifesinden Hamzavî, bu karyede tevellüd edüp, müştetbir olduğu için Hacıhamza köyü, namı ile yad olunmuştur." [1]. Edinilen bilgiye göre, Habib – i Karamanî 1490'lı yıllarda vefat etmiştir. Sinan Paşa Camisinin kitabesindeki tarihin 1506 – 1507 tarihlerine denk gelmesi, Evliya Çelebi'nin yazdıklarına uygun düşmektedir.

Beldenin içinde bulunduğu bölgeye adını veren "Paflagonlar"ın M.Ö.1100'lerde bölgeye yerleşmesiyle, M.Ö.700'lerde "Kimmerler"ın hakimiyetine kadar geçen sürede; Henetler, Mariandyalar, Caukonlar, Leukeusyerler gibi kavimlerin bölgeye gelip yerleştikleri görülmektedir [2]. Kafkasya'dan gelip bölgeyi hakimiyeti altına alan "Kimmerler", M.Ö.584'te Lidyalılar, M.Ö.546'da İranlılar (Medler), Büyük İskender tarafından yenilgiye uğratılana kadar bölgeye hükmetmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun M.Ö.64 yılında bölgeyi egemenliği altına almasına kadar geçen süre içerisinde bölge, üç devlet arasında el değiştirmiştir.

M.Ö.200'lerde Galatyalılar, M.Ö.120'lerde Pontuslar ve son olarak bölge, M.Ö.104'te Bitinya hakimiyetine girmiş ve bu egemenlik, Roma işgaline dek sürmüştür. Roma İmparatorluğu'nun M.S.395'te ikiye bölünmesiyle bölge, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmış ve bu durum M.S.1075'e kadar kesintisiz olarak sürmüştür. Bu tarihten itibaren,

İstanbul Latin İmparatorluğu, Trabzon Rum İmparatorluğu (Komnenler) ve Danişmentliler arasında sürekli el değiştirse de Doğu Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki hakimiyeti, aralıklı olarak M.S.1213'e kadar devam edecektir.

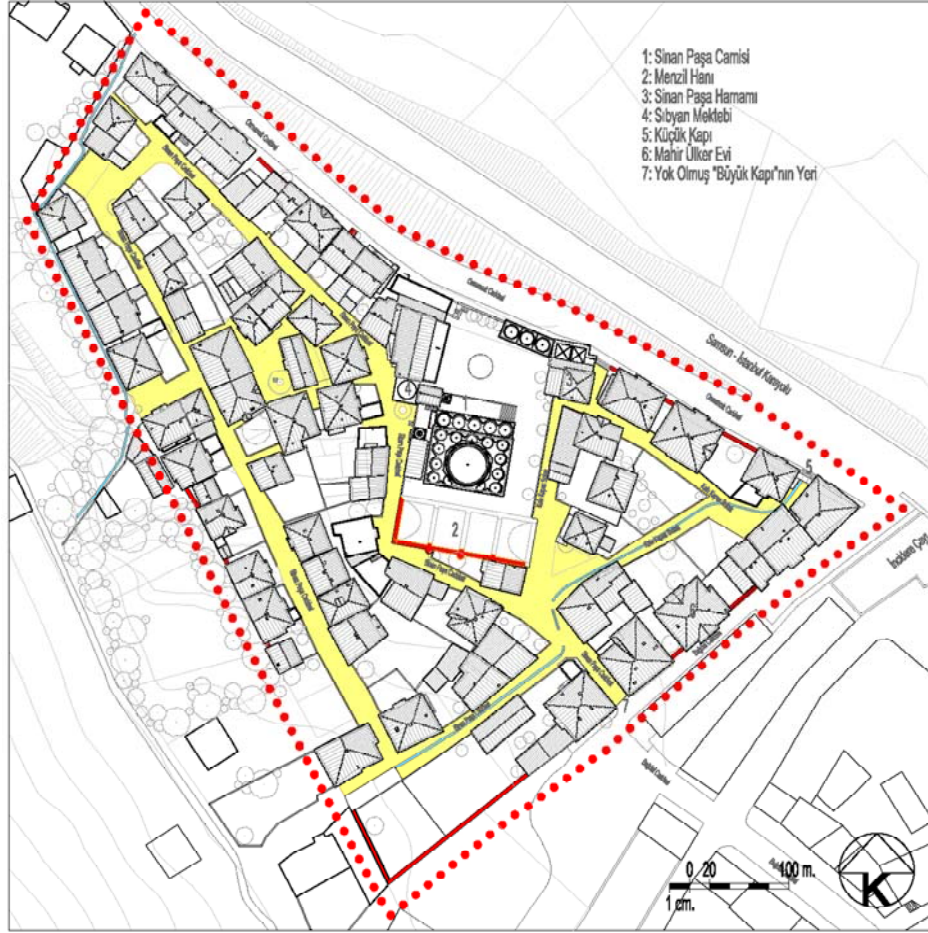
Bölgenin Türk hakimiyetine geçişi, 1213 yılında Çobanoğulları Hükümdarı Hüsametdin Bey zamanında gerçekleşmiştir. Daha önce Danişmentliler tarafından ele geçirilmiş olsa da, bölgedeki hakimiyetleri uzun sürmemiştir. Bölge, 1309 yılında el değiştirmiş ve Candaroğulları hakim beylik olarak öne çıkmıştır. Bu durum 1460 yılında bölgenin tümüyle Osmanlı hakimiyetine geçmesine kadar devam etmiştir.

Sonuç olarak, Hacıhamza'daki Türk hakimiyetinin Çobanoğulları döneminde başladığı; Osmanlı hakimiyetine geçişinin ise 1460'ta gerçekleştiği kabul edilmektedir. Hacıhamza'ya dair ilk bilgilere Osmanlı kaynaklarından ulaşılmaktadır. Beldenin bu dönemden önce de yerleşim alanı olduğu öngörülmekle birlikte, eldeki belgeler ve mevcut eserler göz önüne alındığında, beldenin önem taşıyan bir merkez haline dönüşümünün Osmanlı döneminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet dönemi başlarında, Hacıhamza'nın Çorum İli, Osmancık İlçesi'ne bağlı bir köy olduğunu görmekteyiz. Söz konusu durum, 1947 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte, yerleşme Kargı İlçesine bağlanarak, 1953'e kadar Kastamonu İli idaresinde kalmıştır. Kargı İlçesinin 1953'te Çorum'a bağlanmasıyla idari olarak tekrar Çorum'a dahil olmuştur. Belediye teşkilatının 1972 yılında oluşturulmasıyla önce kasaba, daha sonra belde olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Çorum İli, Kargı İlçesinin beldesi konumundadır.

## 2. KALE VE GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN GELİŞİMİ (DEVELOPMENT OF TRADITIONAL URBAN TEXTURE AND CASTLE)

Beldenin batı bölümünü oluşturan Kale Mahallesi, kuzeyde İstanbul – Samsun karayolu, doğuda Bağdat Caddesi, güneyde Ulubağ Mevkii olarak da adlandırılan kayalık yamaç ve batıda Osmancık Caddesi ile sınırlanan alanı tanımlamaktadır (Şekil 1 ve Şekil 2). Sınırları yukarıdaki şekilde belirlenen alan içerisinde 18.yy'a ait menzil kalesinin sur duvarları, 16.yy'a ait Sinan Paşa Külliyesi'nin mevcut yapıları ve geleneksel özellik gösteren sivil mimarlık örnekleri bulunmaktadır.



Şekil 1. Hacıhamza Kale Mahallesi vaziyet planı (Master plan of Kale district in Hacıhamza)

Belde içerisindeki en eski yerleşim alanı olan Kale Mahallesi içerisinde en eskiye tarihlenen mimari eserin, hamam, han, sıbyan mektebi ve caminin oluşturduğu külliye olduğu belirlenmiştir. Günümüze sadece minaresi ulaşabilmiş olan caminin kitabesinden Külliye'nin, Sinan Paşa tarafından 1506 – 1507 yıllarında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Külliye'nin bânisi Sinan Paşa'nın kim olduğu konusunda, kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, II. Bayezid zamanında yaşamış olan, Kaptan – ı Derya ve daha sonra Rumeli Beylerbeyi olan Küçük Sinan Paşa olması ihtimali yüksektir [3].



Şekil 2. Bağdat Caddesi ve Osmancık Caddesi birleşiminden (Samsun – İstanbul Karayolu üzeri) Kale Mahallesi'ne bakış (View of Kale district from the intersection of Baghdad Street and Osmancik Street)

Osmanlı arşiv belgeleri, Hacıhamza'nın tarihsel gelişimine dair ipuçlarını barındırmaktadır. Divan-ı Hümayûn Mühimme Defterleri'nde yer alan, 17 Şubat 1566 tarihli bir hükümdede "Hacıhamza nam karye" olarak bahsedildiği görülmektedir. Bu belgeden yerleşimin "karye" yani köy olduğu anlaşılmaktadır. 25 Temmuz 1568 tarihli bir hükümdede de "Hacıhamza nam derbend" olarak adlandırılmıştır. Bu belgede Hacıhamza'nın "derbend" olarak adlandırılması, burasının ülkenin ana yolları üzerinde bir çeşit geçit yeri olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca kelime anlamı dışında derbend teşkilatı çerçevesinde değerlendirilmesi yapıldığında da beldenin derbend olması için gereken nitelikleri taşıdığı görülmektedir [4][5].

Hacıhamza'nın, konum olarak Tosya ve Osmancık arasında kalan ve Kızılırmak'ın geçişi olarak vermediği bir bölümünde kurulmuş olması, beldenin 16.yy boyunca bir geçiş ve duraklama yeri olduğu izlenimini vermektedir. Ayrıca, beldenin hemen batı çıkışında bulunan "Beygircioğlu Köprüsü", doğu çıkışında bulunan ve "Sarmaşık Kayalar" olarak bilinen geçidin varlığı ve o dönemde Kızılırmak'ın yerleşim yerinin hemen dışından aktığı göz önüne

alınır, yukarıdaki görüşün doğruluk olasılığı kuvvetlenmektedir.

Ticaret yolları üzerinde bulunan birçok yerleşim bölgesinde olduğu gibi, 17.yy'da Hacıhamza da eşkiyaların zarar verdiği yerlerden biri haline gelmiş olmalı ki 18.yy başlarına tarihlenen bir hükümde “..gayet mahuf ve muhatara..”(..oldukça korkulu ve tehlikeli..) şeklinde bahsedilen Hacıhamza, bir başka hükümde “..kutta – i tarik ve haramiden hali olmayan yer..” (..haydutlar ve eşkiyaların eksik olmadığı yer..) olarak tarif edilmektedir. Bu sebeplerden dolayı halkın, evlerini bırakıp, dağlara doğru çekildikleri ve bölgede güvenliğin sağlanmadığı gerekçesiyle buraya bir kale inşa edilmesi kararına varılmıştır [7].

Bir menzil kalesi olan ve sur duvarlarının büyük kısmı günümüze ulaşmış olan Hacıhamza Kalesinin yapımı konusunda çalışmaların başlangıcının III.Ahmet (1723) zamanına dayandığı bilinmektedir [2]. Bunun yanı sıra, kalenin yapımı için keşif ve inşaa faaliyetleri konusundaki asıl bilgilere Maliye Defterlerinden ulaşılmıştır. Bu bilgilere göre kalenin, 1734 yılında I.Mahmut zamanında tamamlandığı belirlenmiştir.

18.yy'da III.Ahmet'in, Sivas Valisi'ne ve Kadısı'na gönderilen fermanla, halkın güvenlik endişesiyle evlerini terk edip dağlara çekilmesi sebebiyle, burada evleri ve dükkanları içine alacak şekilde bir kalenin yapılmasını emrettiği ve inşaat faaliyetinin; - tüm yerleşimin tamiratını da içine alacak şekilde - ; başlandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Belgelerde, Kale'nin yapımında bina emini olarak “Tokat Volvodası Ahmet'in görevlendirildiği belirtilmektedir. Mimarı “Seyit Ali” isimli bir şahıstır. Sivas Valisi ve Tokat Volvodası sorumluluğundaki inşaat işinde, “1 mimar, 77 neccar, 343 cerahor, 15 taş kırıcı, 2 kireç ustası, 1 saka, 16 kireç amelesi, 2 kiremithane ustası, 16 kiremithane amelesi, 2 ahenger, 10 ahenger amelesi, 17 kum haledici amelesi, 50 araba ve 150 yük davarı” kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır [3]. Divan – ı Hümayun Mühime Defterlerindeki hükümlerden, kalenin yapımının I. Mahmut zamanında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Kalenin inşa edilmesiyle birlikte, Hacıhamza'nın bir “kale-kent” haline geldiği varsayılabilir. Her ne kadar, sur dışında dükkanlar ve bir han bulunduğu dair bilgilere rastlansa da, asıl yerleşim merkezi surun çevrelediği alandır. Bu şekilde güvenlik altına alınmış olan yerleşim merkezi, 19.yy'a gelindiğinde oldukça canlı ve kalabalık bir köy haline gelmiştir. Bozoklu Osman Şakir'in “Musavver İran Sefaretnamesi” adlı eserinde belirttiği üzere [6], Hacıhamza'nın ortalama 80 haneli, sur içinde bir köy olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1831 yılındaki nüfus sayımına ait kayıtlarda, ahalinin yetişkin erkek sayısının 659 olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, hane halkı sayısı 5 kabul edildiği

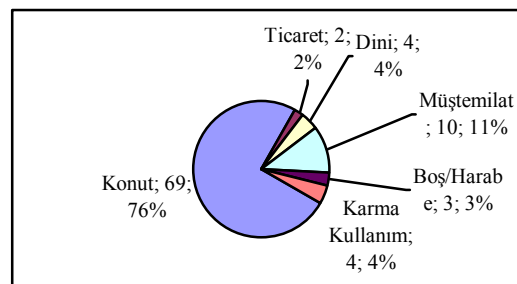
takdirde 3295 kişilik bir nüfusun burada yaşadığı düşünülebilir.

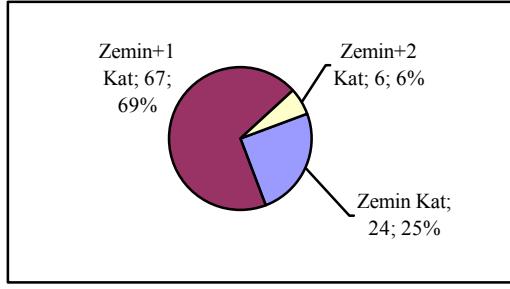
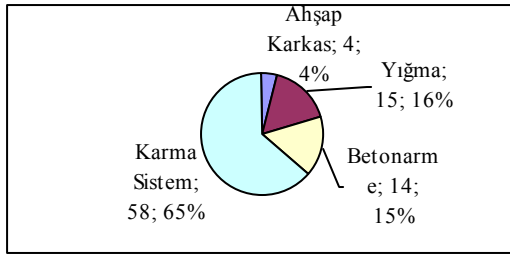
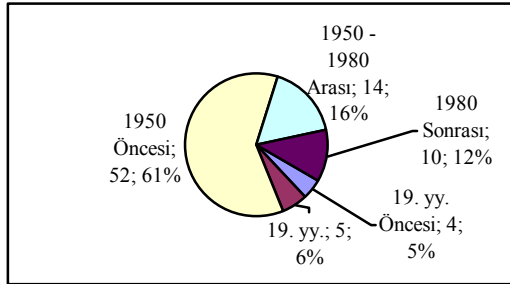
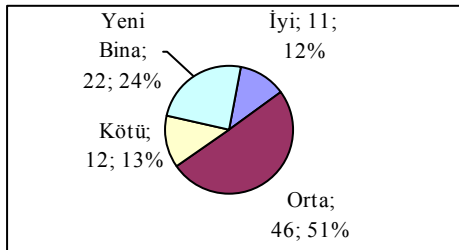
Nüfusla ilgili bir başka kayıt 1875 senesine ait “Sivas Vilayeti Sâlnamesi”nde görülmektedir. Salnamede, Hacıhamza, “Osmancık kazasına bağlı 250 hanelik bir nahiyedir ve tüm köyleri dahil olarak nüfusu 9000 kişidir” denilmektedir [3]. İstikrarlı bir büyüme sergilemiş olan Hacıhamza, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde önemini koruyamamıştır. Gerek ekonomik canlılığın sürdürülememesi, gerekse savaş döneminin şartları, nüfusun gerilemesi ile birlikte beldenin “kaza” durumundan “köy”e dönüşmesine neden olmuştur. Hacıhamza'nın bu özelliği Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.

### 3. TARİHİ ÇEVRE ANALİZLERİ (HISTORICAL ENVIRONMENT ANALYSIS)

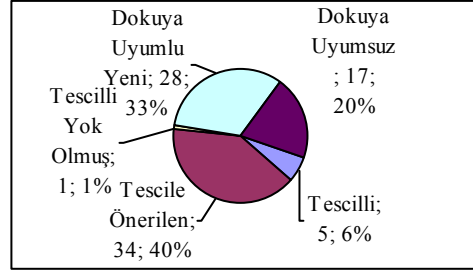
Hacıhamza'nın mimari mirasının temel özelliklerinin belirlenebilmesi ve ardından, bu mirasın korunması yolunda müdahale önerilerinin geliştirilmesi amacıyla alanda bir dizi tespit ve analiz gerçekleştirilmiştir. Bu tespitler kapsamında alanda bulunan kültür varlığı olan ve olmayan toplam 93 yapı incelenmiş, elde edilen veriler bilgisayar ortamında analiz paftalarına aktarılmıştır. Sözü edilen binaların, “işlev”, “mülkiyet”, “yapım tekniği”, “malzeme”, “kat adedi”, “tescil durumu” ve “korunmuşluk durumu” analizler sonucunda ortaya çıkan en önemli veriler aşağıda özetlenmiş ve tablolar halinde verilmiştir: İşlev bağlamında; yapıların % 75'inin konut olduğu (Tablo 1); kat adedi bağlamında % 27.7'sinin tek katlı, %69.1'inin zemin+1 katlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Tablo 2). Malzeme ve yapım tekniği bağlamında yığma yapıların % 16.5, betonarme yapıların % 15.4 ve ahşap karkas ve yığma sistemlerin karışımının % 63.7 oranlarına sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3). Yapıların dönem analizi yapıldığında; % 4.7'sinin 19.yy öncesine, %5.9'unun 19.yy'a, % 61.2'sinin 1950 öncesine tarihlendiği anlaşılmıştır (Tablo 4). Korunmuşluk durumu analizi kapsamında incelenen 91 binanın, % 12.1'i iyi derecede, %50.5'i orta derecede, % 13.2'si kötü derecede korunmuştur. Yapı stoğunun % 24.2'sini ise yeni binalar oluşturmaktadır (Tablo 5).

**Tablo 1.** İşlevsel kullanım özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to functional usage characteristics)



**Tablo 2.** Kat sayısı özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to floor number characteristics)**Tablo 3.** Malzeme ve yapım tekniği özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to material and building technology characteristics)**Tablo 4.** Dönemsel özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to periodical characteristics)**Tablo 5.** Korunmuşluk durumu özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to state of conservation characteristics)

Tescil durumu analizi kapsamında incelenen yapılardan 5'inin tescilli olduğu görülmüştür (% 5.9). Alandaki 34 yapı tescile önerilmiş olup, % 40 oranına sahiptir. Söz konusu yapıların 1'i yok olmuş tescilli (% 1.2), 28'i dokuya uyumlu yeni (% 32.9), 17'si ise dokuya uyumsuz yeni yapıdır (% 20) (Tablo 6).

**Tablo 6.** Tescil durumu özelliklerine göre binaların dağılımı (Distribution of buildings according to historical value characteristics)

#### 4. GELENEKSEL SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ (EXAMPLES OF TRADITIONAL CIVIL ARCHITECTURE)

##### 4.1. Plan Özellikleri (Plan Scheme Characteristics)

Çalışma alanı içerisindeki toplam 35 nitelikli konut yapısının 13'ünde inceleme yapılabilmiş ve bu incelemelerin sonucuna dayanarak plan tipolojisi oluşturulmuştur. Plan şemalarının sınıflandırılması, sofa bölümlerinin bina dışı mekanlarla olan ilişkisi (açık/kapalı sofa) ve sofa bölümlerinin odalarla olan ilişkileri (iç sofalı, yan sofalı) göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Ele alınan 13 binanın plan şemaları değerlendirildiğinde, 2 binanın açık sofalı, 11 binanın kapalı sofalı olduğu görülmüştür. Açık sofalı 2 binanın 1'i yan sofalıdır, 1'i ise sınıflandırma dışı tutulmuştur. Kapalı sofalı olan 11 binanın, 9'unun iç sofalı, 2'sinin yan sofalı olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında genellemeye gidildiğinde, çalışma alanı içinde en sık rastlanan plan şemasının kapalı – iç sofalı plan tipi olduğu söylenebilir. İç sofalı plan şemasına sahip binalarda, çalışma alanı içinde, iki bina dışında eyvanlı örneğe rastlanmamıştır (Şekil 3).

##### 4.2. Cephe Özellikleri (Elevational Characteristics)

Çalışma alanı sınırları içindeki binalar incelenerek, cephe tipolojisi oluşturulduğunda; alanda ağırlıklı olarak çıkmalı evlerin yer aldığı görülmüştür. Cephe tipolojisi analizi kapsamında konutlar çıkmalı ya da çıkmasız olarak iki ana sınıfa ayrılmış; çıkmalı olan cepheler de kendi içinde, çıkmanın cephe içindeki yerine göre iki alt grup oluşturulmuştur. Bu çerçevede, ele alınan 17 bina cephesinin, 4'ü çıkmasız, 13'ü çıkmalıdır. Çıkmalı 13 cephenin 11'inde çıkma ortada, 2'sinde çıkma yanlarda bulunmaktadır (Şekil 4).

Cephe özellikleri gözden geçirildiğinde, zemin katlarda moloz taş örgüsü kullanımının yaygınlığı dikkati çekmektedir. Özellikle sur duvarının üstüne oturtularak inşa edilmiş binalarda, mevcut duvarın doğal olarak zemin kat cephesini oluşturduğu görülmektedir (Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7). Sinan Paşa Caddesi üzerindeki binaların zemin kat cephelerinde

ise, yer yer ahşap karkas elemanların arasındaki boşlukları dolduran taş örgü izlenmektedir.

Bina cephelerinin üst katları dikkate alındığında genel karakterin orta aksta çıkmalı olacak şekilde biçimlendiği görülmektedir. Sur beden duvarı üzerine oturan binalarda, çıkmaların eli böğründe /payandalarla desteklendiği örneklerle karşılaşılsa da, herhangi bir destek elemanı olmadan da çıkmaların inşa edildiği örnekler vardır. Çıkmasız örnekler bakıldığında, zemin katlarında görülen en belirgin farklılık, giriş kapılarının orta aksın yanlarına doğru kaydırılmış olmasıdır.

Binaların cephelerinde görülen bir başka karakteristik düzenleme ahşap kat silmeleri ve köşe pervazlarıdır. Bu cephe elemanları, çoğunlukla zaman içindeki sıva onarımlarının altında kalmış olmakla birlikte, onarım uygun malzemeye gerçekleştirilmediği için, sıva

çatlakları ve döküntüler altından izleri kolayca gözlenebilmektedir.

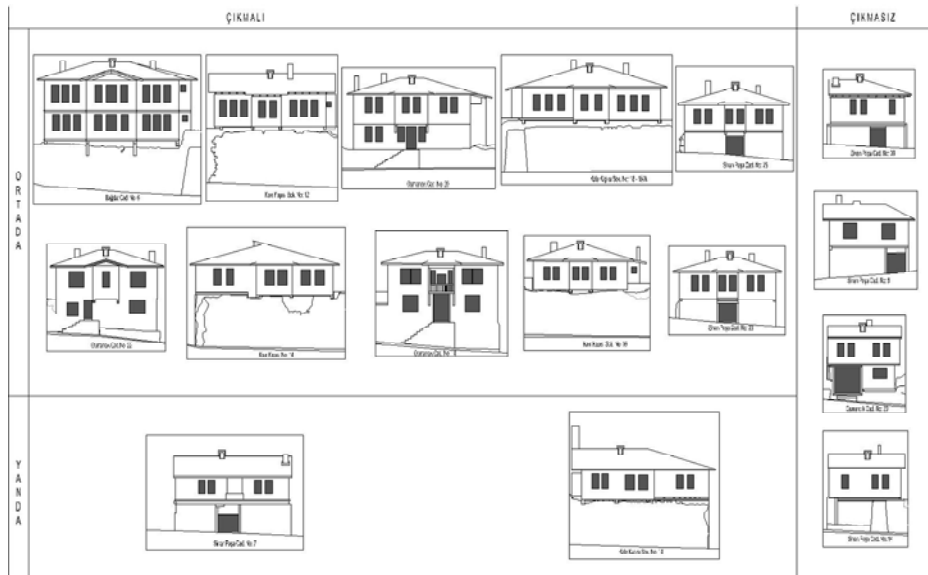
#### 4.3. Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri (Material and Building Technology Characteristics)

Sivil mimarlık örnekleri malzeme ve yapım tekniği bağlamında değerlendirildiğinde, çok çeşitli malzeme kullanımıyla karşılaşılmaktadır. Giriş katlarda, genellikle moloz taş örgü duvarlar dikkati çekmektedir. Üst katların üzerinde oturduğu dikmeler ve çapraz destek elemanlarının araları genellikle bu malzemeye doldurulmuştur.

Üst katlar, zemin kat duvarlarının üzerine oturtulan ahşap kirişlerle taşınmaktadır. Üst katlarda ortak özellik, ahşap karkas taşıyıcıların aralarının kerpiç tuğlalarla doldurulmasıdır. Zaman içerisinde yerlerini tuğlalara bıraktıkları örnekler de bulunmaktadır. Bina



Şekil 3. İncelenen binaların plan tipolojisi (Typology of plan on the analysed buildings)



Şekil 4. İncelenen binaların cephe tipolojisi (Typology of elevation on the analysed buildings)

sahipleri tarafından yapılan onarımlarda, yeni yapı malzemeleri kullanılmakla birlikte, eski yapım tekniğinin sürdürüldüğü uygulamalar göze çarpmaktadır. Bu uygulamalar, kimi örneklerde, ahşap karkas ara dolgusu olarak kullanılan delikli tuğla ya da briket olarak görülmektedir (Şekil 8).



**Şekil 5.** Kale Mahallesi'nde bulunan geleneksel konut yapıları örnekleri (Examples of traditional houses in Kale district)



**Şekil 6.** Kale Mahallesi'nde bulunan geleneksel konut yapılarından bir örnek (Example of traditional houses in Kale district)



**Şekil 7.** Kale Mahallesi'nde bulunan geleneksel konut yapıları örnekleri (Examples of traditional houses in Kale district)



**Şekil 8.** Ahşap karkas dolgu malzemesi olarak çağdaş malzeme kullanımı (Use of contemporary building materials as core of a wooden frame structure)

Çatı sistemi genel olarak ahşap makaslar ile oluşturulmuştur. Kıрма çatı ve beşik çatı sistemleri, hakim çatı sistemleri olarak tespit edilmiştir. Özgün çatı kaplaması olarak alaturka kiremit kullanılmasına rağmen, günümüzde, onarımdan geçirilmiş çatıların örtüleri marsilya kiremiti olarak değiştirilmiştir.

Ahşap karkas sistem, eleman boyutunda incelendiğinde, dikmelerde minimum kesitin  $10 \times 10 \text{cm}$  olduğu görülmektedir. Binanın büyüklüğü ve dikmenin strüktür içindeki yerine göre  $35 \times 35 \text{cm}$ 'lik kesitlere ulaşan dikmelerin varlığından söz etmek mümkündür. Çapraz destek elemanları ele alındığında,  $7 \times 10 \text{cm}$ ,  $12 \times 12 \text{cm}$ ,  $15 \times 15 \text{cm}$  boyutlarında kesitler karşımıza çıkmaktadır. Pencere altı parapetlerinde kullanılan tali dikmelerdeki minimum kesit ise  $5 \times 10 \text{cm}$  olarak tespit edilmiştir. Kiriş olarak kullanılan ahşap elemanlarda, genellikle,  $24 \times 24 \text{cm}$ 'lik kesitlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kesitler özellikle çıkmaları taşıyan ya da köşelere denk gelen yerlerde görülmektedir. Zemin kat duvarlarında kullanılan ahşap dikmeler, köşelerde,  $20 \times 20 \text{cm}$  boyutlarından küçük olmayacak şekilde; duvar bünyesinde ise, yaklaşık  $15 \times 15 \text{cm}$  boyutlarında kullanılmışlardır. Zemin kat duvarlarında görülen taş örgü sistemi genel olarak belli bir sisteme bağlı olmaksızın oluşturulsa da inşa işlemine büyük boyutta taşlarla başlanıp, giriş üstü seviyesine doğru taş boyutlarının küçüldüğü görülmektedir.

Giriş üstü katlarda kullanılan dış sıvalar, kıtıklı kireç harcıdır. Kimi binalarda ise sıvanın kerpiç harcı ile yapıldığı görülmektedir. Duvar taşıyıcı elemanlarının ara boşluğunu doldurmada kullanılan kerpiç tuğlaların boyutlarının  $8 \times 10 \times 30 \text{cm}$  olduğu tespit edilmiştir. Kullanılan dış sıvaların, dolgu malzemesi ile bütünleşmesi konusunda sıva dökülmesi, ek yeri çatlakları gibi bir sorun tespit edilmemişse de, sıvanın taşıyıcı ahşap elemanların üzerine gelen bölümlerinde tutunma sorunuyla karşılaşmaktadır. Bu problemin çözümüne yönelik bir çözüm üretilmemiş olması ise dikkat çekicidir.

Malzeme ve taşıyıcı sistem bozulmaları bağlamında, sorunların birinci derecede, çatı örtüsünün bakımının yapılmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Çalışma alanındaki birçok binanın kısmen veya

tamamen terkedilmiş olması hem çatı kökenli sorunların hem de malzemenin doğal bozulma sürecinin önünü açmıştır.

#### 4.4. Dekoratif Unsurlar (Decorative Program)

Çalışma alanı sınırları içindeki sivil mimarlık örneklerinin süsleme bağlamında oldukça yalın oldukları görülmektedir. Ancak, bu yalınlığın yanında işçilik ve detaylarda geleneksel özelliklerin başarılı şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Çalışma alanı içerisindeki dekoratif unsurlarda, tipolojik çeşitlilik görülmemekte, örnekler arasındaki benzerlikler dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle, geleneksel elemanların kullanımı belli bir tip çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Hacıhamza'da dönemin geleneksel sistemi olarak giyotin pencere kullanımı izlenmektedir. Bu pencerelerde, pencere açıklığındaki değişkenlik dışında geometrik bir farklılık tespit edilmemiştir. Pencere açıklığının arttığı durumlarda her bir kanadın kendi içindeki bölüntü sayısının arttığı gözlenmiştir (Şekil 9).



**Şekil 9.** Tespit edilen geleneksel pencere tipleri (Surveyed traditional window types)

Binalardaki geç dönem onarımları sonucunda yeni pencerelerin, kanatlı sistemde düzenlendiği görülmektedir. 20.yy'ın ikinci yarısına tarihlenen bu pencere tiplerinde de çok çeşitlilik görülmemektedir. Sonuç olarak, çalışma alanı genelinde; geleneksel veya modern olsun; benimsenen tek bir tipin, farklı binalarda pencere açıklığına göre boyutlandırılarak kullanılması durumu söz konusudur. Geleneksel özellik gösteren bahçe/bina giriş kapıları ahşaptan imal edilmiştir (Şekil 10).



**Şekil 10.** Tespit edilen kapı tipleri (Surveyed traditional door types)

Bahçe kapısı ve/veya cümle kapısı olarak kullanılan kapı örneklerinde; genişliği yaklaşık 15cm'den 25cm'ye varan ve yaklaşık kalınlığı 2.5cm olan ahşap levhaların yan yana getirilerek, kapı iç yüzündeki serenlere çivi/kabara ile tutturulduğu görülmektedir. Özgün hallerinde, kapıların boya ya da vernik benzeri koruyucu maddelerle kaplanmayıp, doğal halde bırakıldıkları tespit edilmiştir. Kimi örneklerde, özgün kapı tokmakları vardır (Şekil 11). Bina giriş kapısı olarak kullanılan kapılara bakıldığında karşımıza, çoğunlukla iki kanatlı olarak düzenlenmiş tepe pencereli ahşap kapılar çıkar. Bu kapılar günümüzde üzerleri boyanmış olarak görülmektedir. Kanat üzerlerinde, çevresi yivlenmiş panellere rastlanmaktadır. Tepe pencerelerinin boyutları ve sayısı çeşitlilik göstermektedir. Kapı açıklıklarının 1.48m ile 1.58m arasında değiştiği tespit edilmiştir. Kapı yükseklikleri ise 2.80m ile 2.86m arasındadır. Çalışmalar sırasında içine girilen binalarda gözlenen iç kapı boyutları, açıklıklarda yaklaşık 0.77m, kapı yüksekliklerinde 1.80m'dir. Kale Kapısı Sokak 6 numaralı evdeki, iç kapılarda dekoratif işlemlerin varlıkları dikkat çekmektedir. Bu binanın özellikle 2. kat iç kapılarında karşımıza çıkan bu işlemlere, başka binalarda rastlanmamıştır.



**Şekil 11.** Mevcut kapı tokmağı örnekler (Existing examples of traditional door handles)

Bina içlerinde karşımıza çıkan diğer dekoratif unsurlar ocak yerleri ve ocak yanı dolaplarıdır. Günümüzde, birçok binada kullanılmayan ve bakımsızlık nedeniyle çökerek kaldırılan bu elemanlar, kerpiçten yapılmış ocak yerleri, doğal taştan ocak önü küllükleri, dolap içi rafları ve dolaba çevrilebilen gusulhane bölümleri ile geleneksel oda düzenini yansıtmaları açısından önem taşımaktadır. Bazı örneklerde işlemeli olarak karşımıza çıkan dolap kapaklarıyla, ahşap işçiliğinin düzeyi hakkında fikir edinilmesi mümkündür (Şekil 12).

Tespit çalışmaları sırasında içine girilebilen binalarda, döşeme kaplamalarının ahşap olduğu görülmüştür. Binaların sofa bölümlerinde ve odalarındaki pencere önü sedirleri, çoğunlukla günümüze ulaşmıştır. Bu sedirlerin yerden yükseklikleri yaklaşık 20cm'den 40cm'ye kadar değişmektedir. Önünde buldukları duvar boyunca devam eden sedirlerin genişlikleri yaklaşık 90cm olarak ölçülmüştür.





**Şekil 12.** Ocak yanı dolabı görünüşü (View of closet located next to fireplace)

Odalarda, kapı üst seviyesine yerleştirilmiş sergen/elmalıklarla karşılaşılmaktadır. Kireç harcıyla sıvanmış duvarlardan tavana geçişte profilsiz pervazlar/silmelerin kullanıldığı görülmektedir. Tavan kaplamaları, yer döşemeleri gibi ahşaptan yapılmıştır. Kimi örneklerde özgün kaplamanın yok olduğu veya kontrplak gibi malzemelerle yenilediği belirlenmiştir. Tavan kaplamaları oldukça sadedir. Kale Kapısı Sokak 6 numaralı bina dışındaki örneklerde, tavan çıtası, tavan göbeği gibi dekoratif elemanlara rastlanmamıştır. Sözü edilen binanın ikinci kat tavanlarında görülen bu göbekler, altıgen yıldız ve bu formdan türetilmiş motiflerle düzenlenmiştir (Şekil 13).



**Şekil 13.** Tavan göbeği örnekleri (Examples of ceiling decoration)

Bina içi düşey sirkülasyon elemanları olarak kullanılan ahşap merdivenler, iki limon kirişi üzerine yerleştirilmiş, yaklaşık 2.5cm kalınlığında rıht ve basamak levhalarından oluşmaktadır. Bu levhalar, yaklaşık 85cm'lik kol genişliği oluşturacak şekilde limon kirişleri arasına yerleştirilmiştir. Karşılaşılan örneklerde basamak genişlikleri yaklaşık 25cm, rıht yükseklikleri ise 18cm olarak ölçülmüştür. Genel olarak merdiven küpeşesi, çıkış kolu boyunca kat sahanlığına varana kadar mevcut değildir. Ancak, kat döşemesinde, merdiven kovanının yerleştiği boşluk etrafında korkuluk/küpeşte yapıldığı görülmektedir. Küpeşte babaları, 10x10cm'lik kesite sahip bir dikmeden oluşmaktadır. Babalar üzerinde ve korkuluk parmaklıklarında torna işine veya süslemeye rastlanmamıştır. Merdiven kovanının etrafını çevreleyen korkulukların üzeri, sahanlığın ters tarafında, ahşap ile kapatılarak bu bölümün raf/sehpa gibi kullanılması sağlanmıştır.

Çalışma alanı içerisindeki binalarda çatı pencerelerine rastlanmaktadır. Çatıda mahya hizasında, orta ya da ortaya yakın bölümlere yerleştirildikleri görülmektedir. Pencerenin üzeri, baktığı yönün ters tarafındaki çatının uzantısı şeklindedir ve kiremit kaplıdır. Çatılar, bina dış duvarından itibaren yaklaşık 60cm çıkma yaparak saçakları oluşturmaktadır. Saçaklarda yağmur oluğu görülmemiştir. Kiremitler, yelkovan tahtaları (kiremit tutucular) yoluyla sabitlenmiştir. Kimi örneklerde saçak altının ahşapla kaplandığı görülmektedir.

## 5. ÖNCEKİ İMAR PLANI ÇALIŞMALARI VE KORUMA KARARLARI (RECENT MASTER PLANNING AND CONSERVATION DECISIONS)

### 5.1. İmar Planı Çalışmaları (Master Planning Studies)

Hacıhamza'nın İller Bankası tarafından hazırlanan imar planı, 23 Ekim 1978 tarihinde, İmar ve İskan Bakanlığı'na onaylanmıştır. İmar Planına ait izah notu, planlama esasları konusunda bilgi vermektedir. İmar planına ait kararların, 1975 yılında yapılan nüfus sayımında 2438 kişi olarak belirlenen nüfusun, 1995 yılında, 5000 kişi olacağı kabul edilerek alındığı belirtilmektedir.

Beldenin, güneyinde kalan Ulubağ ve Çoban Tepe mevki, gelişme alanları olarak seçilmiştir. Kızıllırmak ve şehirlerarası karayolu arasında kalan bölgelerde, herhangi bir gelişme öngörülmeden, mevcut durumun korunarak daha çok tarım alanı olarak kullanılmasına karar verildiği belirtilmektedir. Ticaret, küçük sanayi, açık pazar ve hal binası, resmi kurumlar, çalışma alanları içinde değerlendirilerek, imar planı kararları alınmıştır. Kültürel gelişme alanları kapsamında, eğitim tesisleri (ilk ve orta dereceli okullar ve halk eğitim merkezi) ve görülmektedir.

### 5.2. Koruma Kararları (Conservative Decisions)

Hacıhamza'nın imar planına esas olmak üzere, beldenin kentsel sit tespitlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından Çorum Müze Müdürlüğüne yaptırılan tescil çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın ardından, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.4.1978 tarih ve A1058 sayılı karar uyarınca, 8 tek yapı ve 1 kentsel alan "SİT ALANI" kapsamında koruma altına alınmıştır.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Hacıhamza konusunda aldığı plan kararlarında, yeni yapılacak yapılarda ve onarımı yapılacak 41 yapıda mevcut tarzın korunması gerektiği belirtilmektedir. Derecelendirmeye göre koruma yapılacağı ve hazırlanan projelerin belirlenen kurumların görüşü ve aracılığıyla Anıtlar Yüksek Kurulu'na gönderilmesine karar verilmiştir. Belirlenen SİT alanı içinde kalan ve tespiti yapılmamış binaların onarımları, yıkımları ve yeniden yapımları sırasında, yapı ortalama yükseklikleri iki

katlı binalarda 6.5m, 3 katlı binalarda 9.5m olarak belirlenmiştir. Genel olarak önü bahçeli, bitişik nizam özellik gösteren alan içi binaların taban alanı katsayıları %40 olarak ele alınarak, yapıların belirlenen ortak özellikleri dikkate alınarak projelerin hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.

Sit alanı kapsamındaki yapı parselleri konusunda en fazla üç parselin birleştirilebileceği kararı alınmıştır. Alan içinde yapılacak her türlü yapılanma çalışması için Anıtlar Yüksek Kurulu'nun onayının alınması gerekmektedir.

Söz konusu koruma kararlarının geçerli olduğu SİT alanı, Hacıhamza Kalesi'nin çevrelediği alandır ve 3. derece SİT alanı olarak değerlendirilmiştir. Tek yapı bağlamında koruma altına alınan diğer binalar, Hacıhamza Kalesi, Menzil Hanı, Sinan Paşa Camisi minaresi, Taş Mektep (sıbyan mektebi), Hamam, Mahir Ülker evi, Hacı Abdullah Kumral evi ve Bekir Ağa'nın evi olarak belirtilmektedir.

## 6. MÜDAHALE İLKELERİ VE PLANLAMA KARARLARI (INTERVENTION ASSETS AND PLANNING DECISIONS)

### 6.1. Tek Yapı Ölçeğinde Müdahale Önerileri (Intervention Proposal in Single Building Scale)

Ülkemizde yürürlükte olan koruma mevzuatı kültür varlığı olarak tescilli veya tescile önerilen yapılara önerilen müdahale derecelerini, "bakım", "basit onarım" ve "esaslı onarım" biçiminde üç ana grup olarak belirlemektedir. Bu bağlamda, Hacıhamza konutlarına yöneltilen koruma müdahalelerinin bu 3 başlıkta düzenlenmesi uygun olacaktır:

"Bakım" kapsamında yapının çatı kiremitlerinin aktarılması, yağmur oluğu tamiri, boya-badana gibi işler tanımlanmaktadır.

"Basit onarım" kapsamında sıvalı yüzeylerin ve benzeri kaplamaların yer yer veya tamamen yenilenmesi ve onarımı, doğrama ve benzeri malzemelerin yenilenmesi yer almaktadır.

"Esaslı onarım" (restorasyon) kapsamında, hazırlanacak kapsamlı bir restorasyon projesine bağlı olarak yapının köklü onarım görmesi ifade edilmektedir.

Hacıhamza özelinde geliştirilen müdahale önerileri, koruyucu bakım, basit onarım, restorasyon, rekonstrüksiyon, infill tasarımı, cephe düzenleme ve yenileme, kat ekleme, kat kaldırma, yapı kaldırma şeklinde belirlenerek, öneriler geliştirilmiştir. Çalışma alanı içerisinde değerlendirmeye alınan 92 binanın, 37'sinde koruyucu bakım, 3'ünde basit onarım, 17'sinde restorasyon, 6'sında rekonstrüksiyon, 3'ünde infill tasarımı, 12'sinde cephe düzenleme ve yenileme, 4'ünde kat ekleme, 8'inde yapı kaldırma kararları alınmıştır.

Hacıhamza'nın konutlar dışında kalan diğer anıtsal tarihi yapıları için de müdahaleler öngörülmüştür: Kale'nin özellikle "Büyük Kapı"nın bulunduğu bölümü, sit alanına ana giriş niteliği taşıdığı için mekansal olarak önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu bölümdaki binaların ve "Büyük Kapı"nın rekonstrüksiyonla eski haline getirilmesi önerilmektedir (Şekil 14).

Hacıhamza'nın tarihi merkezi konumundaki Kale Mahallesi'nin sıhhileştirilmesi konusunda, kale-kent görünümünün yeniden sağlanması ana düşüncüyü oluşturmaktadır. Varlığını sürdüren Hacıhamza Kalesi'ne ait sur duvarları koruma altına alınmalı, sur duvarına oturan yapılarla beden duvarı arasında oluşan boşluklar, özgün beden duvarının restorasyonu yapılarak bütünlenmelidir. Ancak, bütünleme yoluna gidildiğinde, eklenen bölümlerin özgün duvarın malzeme ve örgüsünden ayırt edilebilmesi için, kullanılan doğal taşın büyüklük, renk ve cinsine dikkat edilmelidir. Tamamlanan bölümün dış yüzeyi, özgün duvarın yüzeyinden içeriye çekilerek yüzeyler farklılaştırılabilir. Sur duvarının bina altına denk gelmediği bölümlerindeki bütünlemelerde, mevcut kalıntının yüzey alanından fazla alanda bütünleme yapılmamalı; özgün sur duvarının üst seviyesinden



Şekil 14: Bağdat Caddesi silüeti (Mevcut durum ve öneri silüeti) (Survey and proposal silhouette of Baghdad Street)

itibaren silüete uygun seviyeye kadar çıkılmalıdır. Beden duvarı üzerindeki geç dönem onarımlarına ait farklı ve uygun olmayan bölümler/eklerin ayıklanması gerekmektedir. Sınırlı noktalarda görülen yok olmuş sur duvarı destek payandaların bütünlenmesi uygun olacaktır.

Hamam, han, sıbyan mektebi ve caminin oluşturduğu Sinan Paşa tarafından yaptırılan Külliye kapsamlı restorasyon projesi ile ele alınmalı, yeniden işlevlendirilerek kente kazandırılmalıdır.

Dokuya uyumsuz nitelikteki yapıların ağırlıklı olarak depo ve müstemilat binaları olduğu görülmektedir. Bahçe duvarlarına bitişik inşa edilmiş olan bu binalarda genel olarak beton tuğla/briket kullanılmıştır. Dokuya uyumsuz konutlarda, geleneksel binalardan boyutsal farklılık dikkat çekmektedir. Gabari olarak diğer binalardan yüksekte olan bu binaların kaldırılması önerilmektedir. Malzeme ve yapım tekniği olarak uyumsuzluk gösteren binalarda ise, cephe düzenlemesi yoluyla dokuya entegre edilmelerine karar verilmiştir.

## 6.2. Kentsel Ölçekte Müdahale ve Planlama Kararları (Intervention and Planning Proposal in Settlement Scale)

Hacıhamza'nın geleneksel dokusunun korunması ve geleceğe aktarılması amacıyla, alana yönelik planlama kararları geliştirilmiştir:

-Çalışma alanı içerisinde geliştirilen yeniden kullanım önerilerinde, mevcut bina stoğunun ağırlıklı olarak konut işlevini sürdürmesi öngörülmüştür. Sıhhileştirme çalışmalarının ardından, gerekli konfor şartlarının sağlanmasıyla, kullanılmayan veya kısmen kullanılan binaların yeniden kullanılmaya başlanacağı düşünülmektedir. Bu tür binaların sahiplerinin birçoğunun Hacıhamza'da yaşamlarını sürdürdükleri ve çekirdek aile yapısının yaygınlaştığı dikkate alındığında, atıl konut stoğunun canlandırılmasının geleceğe yönelik doğru bir adım olacağı düşünülmektedir.

-Gelir kaynağı olarak tarımın ilk sırada yer alması, tarım arazilerinin yetersizliği ve elde edilen gelirin düşük olması, belde halkının yerleşimden göç etmesine veya iş değiştirmesine neden olmaktadır. Mevcut şartlar göz önüne alındığında, organik tarım, kuru meyve ve sebze üretimi (kuru bamyaya, kuru erik gibi) gelişime açık seçenekler olarak değerlendirilebilir. Orman ürünlerinin işlenmesi de yeni iş kollarının önünü açabilir. Ahşap işçiliğine yönelik üretim faaliyetleri canlandırılmalıdır. Oto sanayi sitesi olarak nitelenen tamirhanelerin daha uygun bir alana taşınıp, servis koşullarının iyileştirilmesi gereklidir. Samsun – İstanbul karayolu üzerindeki belde için konaklama tesisleri bir başka işkolu açılımı olabilir. Mevcut konaklama tesisleri, kapasite ve kalite yönünden geliştirilmeli, beldenin

konaklama yeri kimliği güçlendirilerek ekonomik canlılığa katkı sağlanmalıdır. Evde üretim yoluyla kadınların ekonomik hayata katılması, bir başka gelir potansiyeli olarak düşünülmelidir. Çeşitli kurslar açılarak kadın nüfusun katılımının sağlanması, yeni iş kollarının gelişmesini sağlayarak, Hacıhamza'nın sosyo – ekonomik gelişimine katkıda bulunacaktır.

-Hacıhamza'nın kale-kent özelliği önemli bir kültürel turizm çekimi yaratacaktır. Sur duvarlarının ve mimari dokunun restorasyonundan sonra, yerleşim turizme yönlendirilmelidir. Turizm planlaması çerçevesinde alan içerisinde bir tur güzergahı oluşturulmalıdır. Kale-kent'in ana girişi olan ve günümüze ne yazık ki ulaşmayan "Büyük Kapı" ve bitişiğindeki geleneksel konutlar eldeki eski fotoğraflara göre yeniden inşa edilmelidir (Şekil 15, Şekil 16).

Bu kapıdan başlayarak içeriye doğru hareket edildiğinde, karşılaşılan birinci meydan Kale Mahallesi'ne ait ilk bilgilerin edinilebileceği bir durak olmalıdır. Sözü edilen meydan, Sinan Paşa Caddesi'nin başlangıcında yer almaktadır. Yakın yıllarda yıkılmış olan Menzil Hanı'nın yeniden inşası gerçekleştirilerek meydanla bütünlüğü sağlanmalıdır (Şekil 17, Şekil 18).

Bu alanda kurulacak standlar/kiokslar yoluyla, beldede yapılacak etkinlikler konusunda halkın bilgilendirilmesi sağlanabilir. İç avlu konumunda olan ikinci meydan, binalar arasında kalan sürprizli niteliği ve bağlantılı olduğu diğer mekanlar nedeniyle kentsel dokunun kalbi durumundadır. Bu alanda, bir kuyu ve bir ağaç bulunması, kentsel doku içerisinde mekanın doğal bir odak olarak öne çıkmasını sağlamaktadır.



Şekil 15. "Büyük Kapı"nın 1900'lerin başındaki durumu (View of "Büyük Kapı" (The Great Door) in early 1900s)



Şekil 16. "Büyük Kapı"nın 1940'lardaki durumu (View of "Büyük Kapı" in 1940s)

Mahalle sakinlerinin, ağırlıklı olarak da kadınların toplanmalarına ve birlikte vakit geçirmelerine olanak sağlayacak çay bahçesi/kafeterya olarak kullanımı ve mekanı çevreleyen evlerden birinin/birkaçının konaklama amacına uygun düzenlenmesi düşünülebilir. Üçüncü meydan, turun son durağı olarak daha çok satış ve sergileme fonksiyonları için uygun bulunmuştur. Panayır düzeniyle alana yerleştirilecek stand ve tezgahlarda, mahalle/belde sakinleri tarafından üretilen el işi örneklerinin hem sergilenmesi hem de satışının yapılması öngörülmektedir.



**Şekil 17.** Günümüzde var olmayan “Menzil Hanı”nın yıkılmadan önceki durumu (View of “Menzil Hanı” (the caravansaray) before it collapsed)



**Şekil 18.** “Menzil Hanı”nın günümüzdeki durum (Current state of “Menzil Hanı”)

-Kentsel dokunun sıhhileştirilmesine ilişkin kararlar bağlamında, sokak yapısının düzenlenmesi, dokuya uyumsuz yapılaşmanın ayıklanması ve kontrol altına alınması üzerinde durulmalıdır. Sokak düzenlemesi kapsamında, kaplama değişikliği, suyollarının elden geçirilmesi ve gereken yerlerde tekrar yapımı, sokak aydınlatma elemanlarının değiştirilmesi, telefon ve elektrik direklerinin kaldırılarak yer altına alınması, araç trafiğinin kontrol altına alınması gereklidir.

## 7. SONUÇ (CONCLUSION)

Hacıhamza yerleşmesinde, “3. Derece Sit Alanı” olarak koruma altına alınmasına ve buna ek olarak imar planının hazırlanmış olmasına karşın, bilinçli bir koruma eylemi söz konusu değildir. Beldenin ekonomik sıkıntısına bağlı olarak sit alanında kendiliğinden bir korunmuşluk ve buna karşın, yıkım ve tahribatı beraberinde getiren, kendi haline bırakılmışlık vardır.

Geleneksel konut dokusunun daha yoğun olduğu Kale Mahallesi’nden başlayarak tüm Hacıhamza’yı kapsayan bir koruma amaçlı imar planının hazırlanması ve öncelikle kentin nüvesini oluşturan Kale Mahallesi’nin sıhhileştirilmesi için çalışmalara başlanması gereklidir. Bu bağlamda öncelikli adım mahalle sakinlerinde ve sonrasında belde halkında koruma bilincinin oluşturulması olmalıdır.

Hacıhamza, tarihsel gelişimi ve özel mimari oluşumuyla vücut bulan geleneksel Anadolu kenti kimliğiyle, kültür mirasımız içerisinde seçkin bir yere sahiptir. Mevcut kültürel potansiyeli ve nitelikleri göz önüne alınarak, gelecek nesillere aktarılması yolunda ivedilikle koruma çalışmalarına başlanmalıdır.

## KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Cilt 2, İstanbul, 1638.
2. Gökoğlu, A., **Paphlagonia**, Kastamonu, 1952.
3. Pısil, S., **Hacıhamza Kasabasının Tarihi Hakkında Bir Araştırma**, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1968.
4. Ekmekçi, E., **Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Hacıhamza Beldesi**, Çorum, 2002.
5. Orhonlu, C., **Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı**, İstanbul, 1967.
6. Bozoklu Osman Şakir Efendi, **Musavver İran Sefaretnamesi**, Beyazıt Kütüphanesi Eski Yazmalar Bölümü, İstanbul, 1811.
7. Sözen, M., **Hacıhamza’daki Türk Eserleri**, Anadolu Araştırmaları 2, İstanbul, 1970.